

Utmålingsheftet

– personskadeerstatning i et «nøtteskall» (2021)

Innledning

I Utmåling av personskadeerstatning

Alminnelige utmålingsprinsipper

- Gjennomgang av fire hovedprinsipper: (1) «full erstatning», (2) supplementsprinsippet, (3) tapsbegrensningsplikten og (4) prinsippet om berikelsesfradrag

De enkelte erstatningspostene

- **Påført inntektstap**
 - o Forholdet til trygderetten og forsikringsretten
 - o Tapsbegrensningsplikt, utnyttelse av restarbeidsevne
 - o Kort om skatteplikt
- **Fremtidig inntektstap**
 - o Individuell vs. standardisert erstatningsutmåling; kapitalisering
 - o Sammenlikning med utmålingsreglene for påført inntektstap
 - o Standardisert erstatning; barneverstatning
- **Hjemmearbeidserstatning**
 - o Presentasjon av en firetrinnsmodell: (1) Begrepet «arbeid i heimen», (2) Fradragspostene, (3) Verdsettelsesprinsippene og (4) Tapsperioden
- **Påførte og fremtidige merutgifter**
 - o Begrepet «nødvendig og rimelig»; plassering i forhold til full erstatning
 - o Forholdet mellom erstatning og velferdsrett – betydningen av dekningsformålet
 - o Oversikt over ulike typer merutgifter; ett utdypende typetilfelle: behandlingsutgifter
- **Forsørgertap – hovedkomponentene**
- **Menerstatning**
 - o Vilkårene og hovedtrekkene i utmålingen; sammenhenger med yrkesskadetrygden
- **Oppreisning**
 - o Hensyn og et empirisk overblikk basert på analyser av høyesterettspraksis
 - o Presentasjon og gjennomgang av et skjema over oppreisningsvurderingens kronologi

II Utmåling av tings- og formuesskadeerstatning (kort)

- Hovedlinjene i reglene om utmåling av delskader og totalskader, belyst ved et hjelpeskjema
- Denne delen av forelesningen er kun skriftlig i form av bokutdraget i heftet her, se 11 f.

Avsluttende merknader

«Aktiv» forelesningsdel

Oppgave 1 Hjemmearbeidstvisten

På nyåret ble **Lars** skadet i en **trafikkulykke**, da han var på vei hjem fra et selskap. Han ble påført omfattende ortopediske skader, og den medisinske invaliditeten ble anslått til å være 25–30 %.

Lars krever erstatning for bortfalt evne til å klippe plen og måke snø. I tillegg krever han erstatning for tapt evne til å vedlikeholde boligen, landstedet i Portør og bilen. Også dette var arbeid Lars alltid hadde utført, ettersom Line hadde tatt seg av gjøremål innen husets fire vegger. Lars beregnet tapet ut fra kostnadene ved å leie hjelp (timesats kr 200), og legger til grunn at antall hjelpetimer (uten innleid hjelp) er 4,22 timer/uke (tidsnyttingsstatistikk). Fra det offentlige mottar Lars en time hjemmehjelp og en time hjemmesykepleie annenhver uke.

Trafikkforsikreren motsetter seg kravet. For det første anfører selskapet at Lars ved å ha fått erstattet utarbeidsevnen, ikke kan kreve erstatning for tapt evne til å arbeide i hjemmet. Subsidiært motsetter selskapet seg utmålingen.

Drøft og løs de utmålingsspørsmål oppgaven reiser.

Oppgave 2 Tvisten om behandlingsutgiftene

Kamilla og Lars har en voksen datter, **Belinda**, som også var med på ulykkesturen. Hun kom fra den med kun mindre bruddskader (herunder i nakken), men har psykiske vanskeligheter etter hendelsen.

Belindas bruddskader ble raskt tilhelet, med unntak av nakkeplagene. Hun angir at ulykken har medført hodepine og hukommelsessvikt, samt visshetsfølelser og «prikkinger» i armene/fingrene. For å bedre funksjonsevnen har Belinda fysioterapi- og akupunkturbehandling, samt supplerende keleringsbehandling (fjerne tungmetaller fra blodet) og thalamus-stimulering (stimulering av hjernekjernen). I tillegg mottar hun regelmessig Qi-gong-behandling. Hun føler at tiltakene lindrer smerter og angst, og dermed bidrar til normalisering av tilværelsen.

Belinda krever erstatning for påførte og fremtidige behandlingsutgifter. Trafikkforsikreren motsetter seg kravene i sin helhet, idet behandlingene ikke kan sies å ha – eller vil ha – noen objektiv påvisbar effekt. Subsidiært påstår selskapet at nyttehensyn må tilsi reduksjon i erstatningen. Atter subsidiært hevder selskapet at erstatningsplikten kun omfatter den påførte tapsperioden.

Drøft og løs de utmålingsspørsmål oppgaven reiser.

Menerstatning – randbemerkninger til ord og uttrykk i skl. § 3-2

«Har [1] skadelidte fått [2] varig og [3] betydelig [4] skade av medisinsk art, svares særskilt menerstatning. Denne erstatning fastsettes [5] under hensyn til menets medisinske art og størrelse og dets betydning for den personlige livsutfoldelse. Prognoser om forkortet levetid som følge av den ansvarsbetingende hendelsen skal ikke vektlegges ved fastsettelsen av erstatningen. [6] Bestemmelsene i § 3-1 tredje ledd gjelder tilsvarende for så vidt ytelsene kan anses å gi kompensasjon for menet.

[7] Har skadelidte på skadetiden ikke fylt 16 år, utmåles menerstatningen etter § 3-2a.»

[1] «skadelidte»:

[2] «varig»:

[3] «betydelig»:

[4] «skade av medisinsk art»

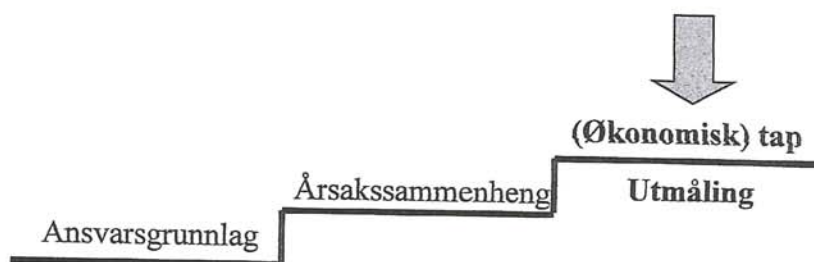
[5] «under hensyn til menets medisinske art og størrelse og dets betydning for den personlige livsutfoldelse»:

[6] «Bestemmelsene i § 3-1 tredje ledd gjelder tilsvarende for så vidt ytelsene kan anses å gi kompensasjon for menet.»:

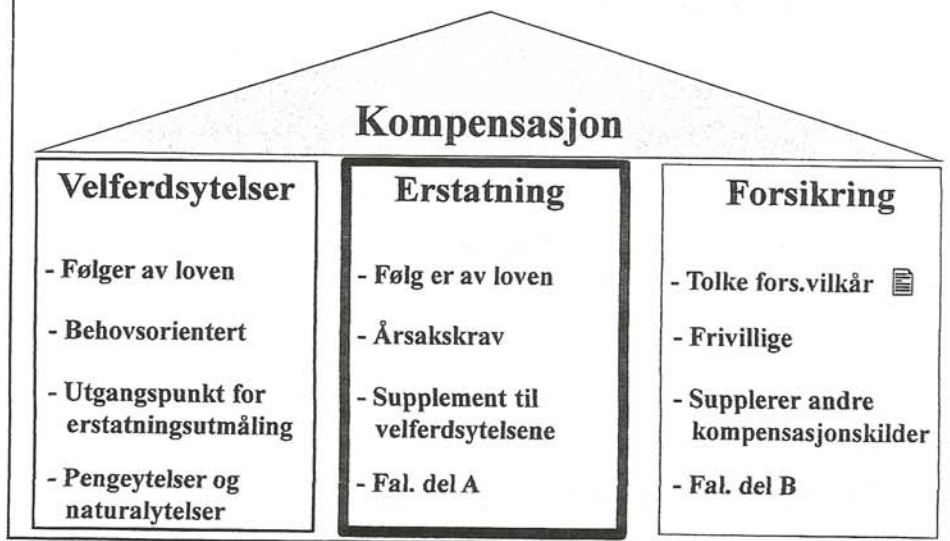
[7] «Har skadelidte på skadetiden ikke fylt 16 år, utmåles menerstatningen etter § 3-2a.»:

Grunnvilkårene for erstatning

- oversikt over forelesningen

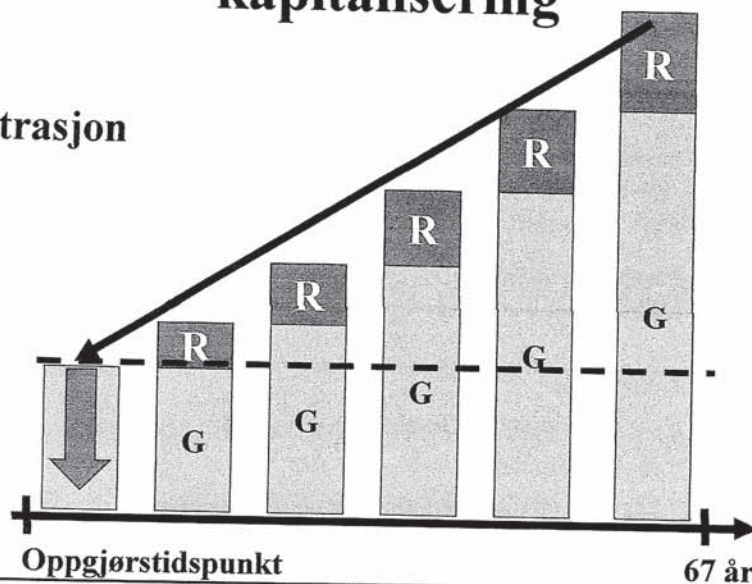

Oversikt over kompensasjonskildene

Fremtidig inntektstap – kapitalisering

Illustrasjon

Kapitaliseringsrente/Kreutzer (Rt. 2014 s. 1203)

Førstvoterende for flertallet:

«Jeg er likevel kommet til at en allmenn kapitaliseringsrente på fem prosent nå er noe for høy. Ut fra de forutsetningene jeg har gjort rede for om investeringsvalg, mener jeg at kapitaliseringsrenten bør settes til fire prosent.» (avsnitt 101)

«Jeg er etter dette kommet til at det ikke her bør fastsettes en særskilt kapitaliseringsrente for midler som forvaltes av fylkesmannen som vergemålsmyndighet. Det innebærer at den generelle kapitaliseringsrenten vil gjelde også her.» (avsnitt 123)

«Hushjelpprinsippet»

- regneeksempler...

Trine: * skadet i en trafikkulykke
* kombinert utearbeidende og husmor

* makter ikke lenger å utføre tyngre husarbeid og ha omsorg for de to mindreårige barna
* etter en omfordeling har hun fortsatt behov for hjelp
* spesialisterklæringen og ergoterapirapporten angir hjelpebehovet til to timer hver uke

Stein: * elektriker
* hjelper Trine etter han kommer hjem fra arbeidet
* jobber ofte sent
* begrenset hvor mye han klarer å avlaste Trine

«Hushjelpprinsippet»

- regneeksempler...

Beregning:

Formel/rettsregel : Antall hjelpetimer X Timevederlag = Verdien av netto hjemmearbeidstap

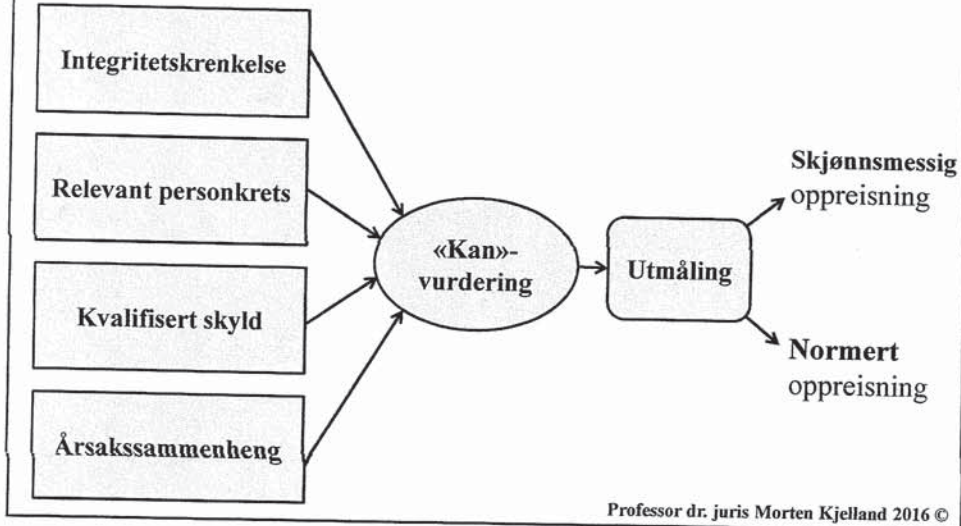

Formel/subsumsjon : [2 t x 52 u = 104 t] X [kr 150*] ≈ Kr 15 000 netto hjemmearbeidstap

* Timevederlaget inkluderer feriepenger og arbeidsgiveravgift.

Oversikt

– oppreisningsvurderingens kronologi

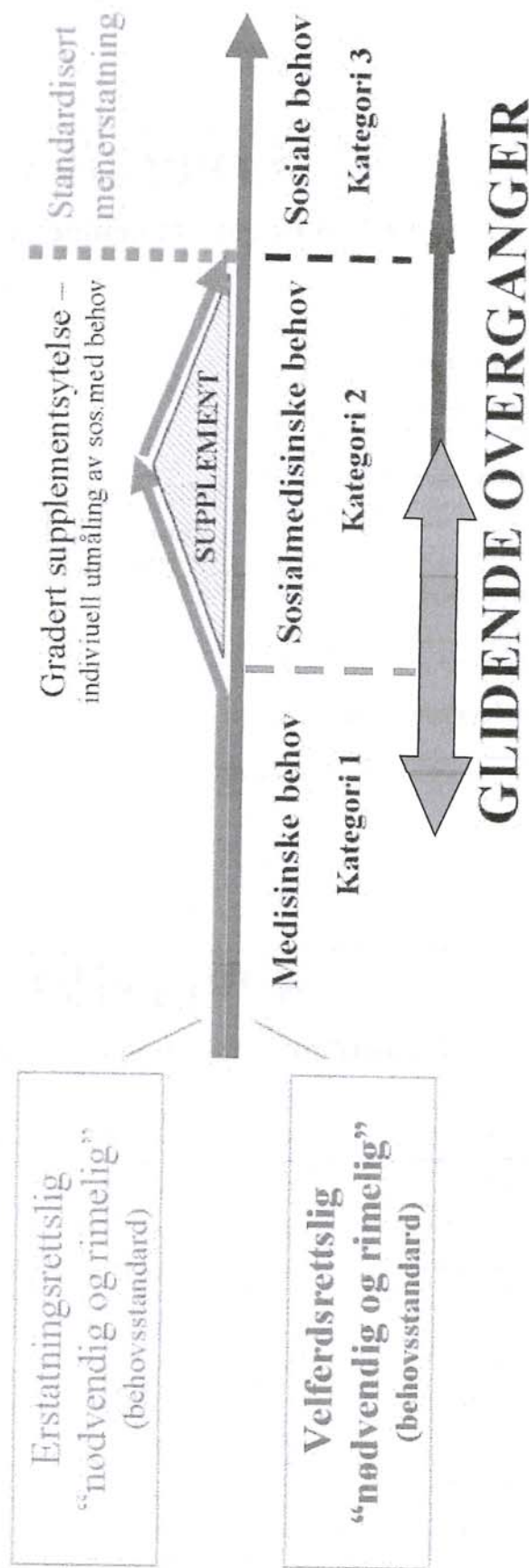
Oversikt

– relevante persongrupper: tredjepersoner

Persongruppe	Omfattet	Rettskildegrunnlag
Ektefelle	Ja	Ordlyden i skl. § 3-5 (2)
Fraseparert ektefelle	Ja	Rt. 2013 s. 516
Fraskilt ektefelle	Nei	Rt. 2013 s. 516
Samboer	Ja	Ordlyden i skl. § 3-5 (2)
Biologiske barn	Ja	Ordlyden i skl. § 3-5 (2)
Adoptivbarn	Ja	Ordlyden i skl. § 3-5 (2) og adl. § 13
Stebarn	Nei	Rt. 2013 s. 805
Foreldre	Ja	Ordlyden i skl. § 3-5 (2)
Fosterbarn	Nei	Ordlyden i skl. § 3-5 (2) og juridisk teori
Søsken	Nei	HR-2012-695-U

«Nødvendig og rimelig» supplementserstatning

- betydningen av ytelsenes dekningsformål

Hjelpedokument i Fættan-saken (Frostating lagmannsrett 3. mars 2003),
og senere publisert i TFE 2004 nr. 1 s. 3-40 (s. 10), Lødrup/Kjelland «Lærebok i erstatningsrett»
(2009) s. 493 og NOU 2011: 16 Standardisert personskadeerstatning s. 246.

Morten Kjelland

Den andre konsekvensen er at erstatningsutmålingen kan være skjønsmessig, slik som i personskadesakene. Selv om man i dag benytter elektroniske beregningsverktøy for å umåle erstatning, er det viktig å merke seg at det fortsatt er jussen, ikke matematikken, som styrer utmålingen. Beregningsprogrammene opererer basert på gitte premisser. Disse premisene kan først fastsettes når man har funnet frem til faktum, og prøvd dette mot den aktuelle rettsregelen.

Prinsippet om full erstatning gir begrenset veiledning for den konkrete utmålingen. Det er særlig tydelig ved utmåling av merutgiftsersättning, noe som poengteres i *Skotland* (Rt. 1993 s. 1547). Saken gjaldt erstatningskrav for en 29-årig mann som ble påført en alvorlig hjerneskada i en bilulykke. I fastsettelsen av pleie- og omsorgsersättning uttalte førstvoterende at prinsippet om full erstatning «gir egentlig liten veiledning for avgjørelsen av et slikt krav som vi her står overfor» (s. 1559–1560). Her må differansebetraktningen suppleres med mer skjønsmessige avgrensningskriterier, der begrepet «nødvendig og rimelig» står sentralt. Dette blir nærmere forklart i kapitlet om utmåling av personskadeersättning.

Morten Kjelland

ERSTATNINGSRETT

– en lærebok

10.3 Prinsippet om berikelsesfradrag

Punkter foran beskrev måsætningen om å gi skadelidte full erstatning. Skadelidte skal ha full dekning, men *heller ikke mer*. Etter prinsippet om berikelsesfradrag skal de berikelsene og andre økonomiske fordelene som ansvarshendelsen medfører komme til fradrag i erstatningsutmålingen. Med et populæruttrykk kan man si at prinsippet skal hindre at skadelidte «tjener på skaden».

Prinsippet kommer til uttrykk i rettspraksis, slik som *Fangstrop* (Rt. 2013 s. 116). En fredet fangstrop var blitt ødelagt ved ombygging av en skogsbilvei, og staten krevde erstatning for etterfølgende skadebegrensnings tiltak. Førstvoterende innleder med å angi utgangspunktet om at det er «allment prinsipp at det ved utmåling av erstatning som utgangspunkt skal gjøres fradrag for fordeler som skadelidte oppnår ('compensatio lucri cum damno')» (avsnitt 58). Avhengig av den enkelte fordels egenart vil det imidlertid kunne gjøres unntak: «Det ... [finnes] ikke noen unntaksfri regel om at det ved utmåling av erstatning skal gjøres fradrag for fordeler. Hvorvidt fradrag skal gjøres, beror på en nærmere vurdering» (avsnitt 59). Ut fra dette skal jeg belyse enkelte typetilfeller.

For det første kan skadelidte ha fått *reduserte utgifter* som følge av skaden. Her er fradragprinsippet ulovfestet, og kommer til uttrykk i rettspraksis. I *Sevaldsen* (Rt. 1981 s. 138) slo Høyesterett fast at «det er et gjennomgående prinsipp i erstatningsretten at reduserte utgifter på grunn av skaden er en fradragspost ved erstatningsberegningen» (s. 145). Saken gjaldt en 18 år gammel mann som ble alvorlig skadet i en trafikkulykke. Et eksempel på reduserte utgifter er sparte reiseutgifter som følge av en reduksjon i arbeidsevne som medfører færre antall reisedager, se *Lauritsen* (Rt. 1968 s. 278). Et annet eksempel er reduserte eller bortfalte utgifter til fagforeningskontingent.

For det andre kan skaden ha gitt skadelidte rett til *trygdeytelser og andre vel-*

BOKUTORAG

Universitetsforlaget

2016

ferdsrettslige ytelser. Det norske velferdssystemet har en rikholdig «stønadsmeny». Skadelidte kan få kompensert blant annet inntektstap gjennom sykepenger og arbeidsavklaringspenger, samt merutgifter ved for eksempel grunnstønad og hjelpetønad. Erstatningen skal kun være et supplement til de offentlige ytelsene, og utmålingen reduseres derfor tilsvarende. Fradagsprinsippet kommer til uttrykk i skl. § 3-1 tredje ledd første punktum, og omfatter både pengeytelser og naturalytelser.

For det tredje kan ansvarshendelsen medføre utbetaling av *personforsikringer*, eller skadelidte kan motta *ytelser fra andre aktører*. For eksempel kan skadelidte motta støtte gjennom privat pengeinnsamling, eller motta rimelighetserstatning fra staten slik som i *Nordsjødykker I* (Rt. 2007 s. 1415). De «nordsjødykkerne» som hadde mottatt kompensasjon fra særlige støtteordninger på avtalerettslig grunnlag, fikk nær halvparten erstatningen for påført tap. Skl. § 3-1 tredje ledd andre punktum gir i disse tilfellene domstolen adgang til å foreta et skjønnsmessig fradrag i erstatningen.

I rettsvitenskapen er det omdiskutert om fradrag er betinget av at den økonomiske fordelten må være forårsaket av ansvarshendelsen. Høgstrøm betegner årsaks-sammenheng som en av «minimumbetingelsene» for berikelsesfradrag (Høgstrøm 2001 s. 161 f.). Jeg er enig i at det gjelder et slikt årsakskrav. En annen sak er at årsakskravet kan ha noe ulik utforming. For eksempel kan adekvansretskelen være forskjellig. For skadefølger som beskrevet i kapittel 9, er det bare umtaksvis grunn til å foreta adekvansbeskjæringer, mens det er vanligere at en fordel sjøltes ut som inaddekvat etter den ulovfestede læren om *compensatio lucri cum damno*. Det må i alle tilfeller foretas «en nærmere vurdering» (Fangsgroppdommen i Rt. 2013 s. 116, avsnitt 59), som ledd i å avgjøre om skadelidte eller skadevolder er nærmest til å nyte godt av den aktuelle fordelten.

I utgangspunktet gjelder det også visse krav til «kompensasjonsrelevans». Det vil si at den ytelsen man vurderer å gjøre fradrag for, må ha som formål å dekke de samme tapene som den aktuelle erstatningsposten. For eksempel kan man ikke gjøre fradrag for trygdeytelser som skal kompensere for inntektsbortfall i erstatning for merutgifter. Reglene om kompensasjonsrelevans reiser flere rettspørsmål, som blir noe nærmere belyst i kapittel 12.

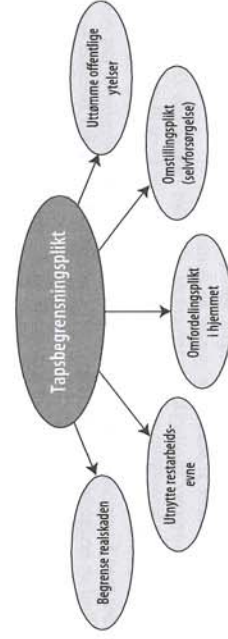
10.4 Tapsbegrensningsplikt

Skadelidte har en tapsbegrensningsplikt, og må derfor forsøke å begrense omfanget av skaden/tapet i den grad det er mulig. Dette følger av alminnelige erstatningsrettslige prinsipper, og kommer til uttrykk i blant annet skl. § 5-1 nr. 2. Tapsbegrensningsplikten fremgår også av rettspraksis. I *Psykolog* (Rt. 2003 s. 1358) ordla førstvoterende seg slik: «Skadelidte har en generell plikt til å begrense sitt tap» (avsnitt 44). Saken omhandlet erstatning til tre skadelidte menn som ble seksuelt misbrukt av en psykolog. Dommen omtales nærmere under punkt 14.3.2 om lemping av erstatningsansvar.

Tapsbegrensningsplikten er en såkalt «uegentlig plikt». Med dette menes at man

[5] I tillegg har skadelidte en plikt til å *uttømme offentlige ytelser*. Denne plikten er lovfestet i skl. § 3-1 tredje ledd første punktum. Bestemmelsen fastsetter at offentlige ytelser skal gå til fradrag. Her ligger det forutsetningsvis til grunn at skadelidte har en plikt til å uttømme de tilgjengelige offentlige ytelsene før det kan kreves erstatning. Bestemmelsen gjelder tilsvarende ved utmåling av forsørgertarstatning, jf. skl. § 3-4 tredje ledd tredje punktum. For andre erstatningsposter, slik som merutgiftsretstatting, er plikten til å uttømme offentlige ytelser ulovfestet. For behandlingsutgifter kommer denne plikten til synt i formuleringer som at skadelidte «så langt mulig, benytter offentlige ... helsestøttilbud», se *Psykolog* (Rt. 2003 s. 1358, avsnitt 44).

Tapsbegrensningspliktens ulike sider kan oppsummeres som vist i figur 19.

Figur 19. Tapsbegrensningspliktens ulike sider

Tapsbegrensningsplikten som generelt prinsipp er angitt i den øverste sirkelen i figur 19. De ulike utslagene av det generelle utmålingsprinsippet er vist ved de små sirkelene under.

Tapsbegrensningsplikten innebærer primært at skadelidte må begrense omfanget av *realskaden*. Se den grønne sirkelen. Diskusjonen om skadelidte plikter å underkaste seg medisinske operasjoner, kan plasseres her. Denne «operasjonsplikten» går ikke langt i dag, og nyanser i tapsbegrensningspliktens rekkevidde må her avgjøres ut fra det enkelte typetilfellets egenart (se analysen hos Thorson 2015a s. 174 f.).

Videre spiller tapsbegrensningsplikten inn ved utmålingen av *det økonomiske tapet*, se de lyseblå sirkelene. Her vil innholdet i tapsbegrensningsplikten variere med de ulike tapspostene. Skadelidte har blant annet en plikt til å utnytte restarbeidsevnen ved inntektstap, omfordele arbeidsoppgavene i hjemmet ved hjemmearbeidstap og en plikt til selvforsørgelse etter en omstillingsperiode ved forsørgertap. I tillegg har skadelidte en generell plikt til å uttømme de offentlige ytelsene. Denne siste plikten har sammenheng med supplementsprinsippet, som skal utdypes i fortsettelsen. Sammenhengen viser at de generelle utmålingsprinsippene må ses i lys av hverandre.

I forhold til ytelsene ved yrkesskade legger man like-
vel til en tredjedel, og [2] man bruker grunnbeløpet på
oppgjøringspunktet, ikke som ved yrkesskadesystemet
på skadepunktet. [3] tillegg kan det foretas en vis
skjønnsmessig vurdering, ut fra ménets betydning for
den personlige livsutfoldelse.²

[2] Dominen betyr at det er grunnbeløpet på opp-
gjøringspunktet, altså da dommen avvises, som skal
legges til grunn etter skil. § 3-2, og følger dermed opp
Sivildsen (Rt. 1981 s. 138).

[3] Forstvoterende presiserer at det også kan tas hensyn
til skadelidtes individuelle forhold i utmålingen.

Utgangspunktet for utmålingen: Ved utmåling av erstatning etter skil. § 3-2 skal utgangspunktet tas i yrkesskadetrygdens menerstatningsordning. Fril. § 13-17 har detaljerte og sjablongmessige utmålingsregler inntatt i forskrift 21. april 1997 nr. 373, den såkalte «Menerstatningsforskriften». Den har to hoveddeler.

Forskriftens § 3 oppstiller *invaliditetstabellen*. Den anviser invaliditeten for ulike skader, angitt i prosent. Et utdrag av tabellens Del II er vist i tabell 7:

Tabell 7. Utdrag av den medisinske invaliditetstabellen

Del II. Invaliditetstabell	
Tabellen angir skadefølger og medisinsk invaliditet i prosent (invaliditetsgrad)	
1.1.1	Tap av tunge – helt eller delvis
a)	Delvis, mindre enn 50 prosent
b)	Delvis, mer enn 50 prosent
c)	Tonakt tap av tunge
...	
1.1.12	Tap av øre
a)	Tap av ett ytre øre
b)	Tap av begge ytre ører
...	
1.2.2	Totalt synstap
1.2.3	Synstap på ett øye
a)	Uten tap av øyepplet, det andre øyet er normalt
b)	Med tap av øyepplet, det andre øyet er normalt
...	
1.4	Tap av lukte- og smakssans
1.4.1	a) Luktesans
	b) Smakssans
	c) Både lukte- og smakssans

Forskriftens del I inneholder *utmålingsreglene*. Erstatningen fastsettes under hensyn til skadelidtes medisinske invaliditet etter invaliditetstabellen. Tabell 8 nedenfor viser en forenklet versjon av utmålingsreglene.

Tabell 8. Menerstatning, Invaliditetsgrupper

Fastsatt invaliditetsgrad	Gruppe	Menerstatning
Lavere enn 15 %	0	Ingen erstatning
15–24 %	1	7 % av grunnbeløpet
25–34 %	2	12 % av grunnbeløpet
35–44 %	3	18 % av grunnbeløpet
45–54 %	4	25 % av grunnbeløpet
55–64 %	5	33 % av grunnbeløpet
65–74 %	6	42 % av grunnbeløpet
75–84 %	7	52 % av grunnbeløpet
85–100 %	8	63 % av grunnbeløpet
> 100 %	9	75 % av grunnbeløpet

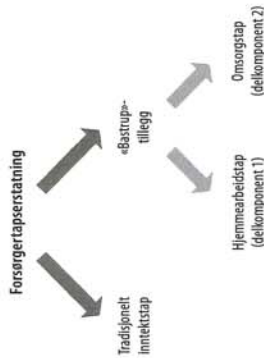
Basert på den invaliditeten skaden har medført, innordnes skadelidte i grupper fra 0 til 10. Kolonnen til høyre angir den årlige menerstatningen målt ut fra en bestemt prosent av grunnbeløpet (G). Menerstatning utbetales fra 15 prosent og over. Menerstatning i gruppe 1 ga i 2015 et årlig erstatningsmessig tap på 6305 kroner. Menerstatning etter gruppe 9 ga 67 551 kroner per år.

Når man har kommet frem til menerstatningsbeløpet etter tabellen, skal erstatningen etter høyesterettspraksis forhøyes med en tredjedel. For skadelidte som for eksempel ble plassert i gruppe 1, skal det gjøres et tillegg med 2102 kroner per år. Samlet blir da beløpet 8406 kroner. Dette utgjør *sammenlikningsbeløpet*. Beløpet brukes som en veileder for den videre individuelle utmålingen etter skil. § 3-2.

Korrigerer ut fra individuelle forhold: Sammenlikningsbeløpet kan justeres dersom det foreligger spesielle forhold ved skadelidte som gjør at skaden er mer begrenset for livskvalitet og livsutfoldelse enn hva invaliditetsgraden isolert skulle tilsa. Dette fremgår forutsetningsvis av ordlyden i skil. § 3-2 første ledd andre punktum, og følger av forarbeidene og rettspraksis. I *Pallas* (Rt. 1977 s. 782) fremhever Høyesterett at «[I]menerstatningen skal ... fastsettes etter domstolens frie skjønn», og viste til forarbeidene hvor det fremheves at det skal tas «tilbørlig hensyn til forholdene i det individuelle tilfelle» (s. 784).

Rettsanvenderen må drøfte om det skal foretas justeringer ut fra individuelle forhold. Vurderingstemmet er om individuelle forhold gjør følgene av skaden vesentlig mer byrdefulle enn for andre skadelidte med samme type skade. Det avgjørende er ikke selve invaliditeten, men hvordan den enkelte skadelidte opplever den for sin livssituasjon. Som eksempel kan nevnes en person som fra før hadde en skade

FORSØRGERTAP

Figur 28. Elementene i forsørgertap(erstatningen)

Generelt om innsats i form av penger: De etterlatte har rett til full erstatning for det forsørgertapet som har oppstått. Etter skl. § 3-4 andre ledd første punktum skal «[e]rstatning for tap av forsørger fastsettes under hensyn til forsørgelsens omfang og den etterlattes muligheter for selv å bidra til sin forsørging». Henvisningen til forsørgelsens omfang betyr at gjenværende utgangspunktet skal kunne opprettholde sin tilvante levestandard så langt denne er et resultat av avdødes forsørgelse, se *Bastrup* (Rt. 1998 s. 639), i *Eklund* (Rt. 1964 s. 881) la Høyesterett til grunn at det som skal erstattes, er «det økonomiske tap som opphøret av hustruens bidrag til underholdsmkostningene netto representerer» (s. 883). Uttaletelsen har fortsatt gyldighet.

Utmålingen er skjønnsmessig, men skjønnet er konkretisert gjennom blant annet retspraksis. Det skal fastsette et gjennomsnittlig årstap på gjenværendes hånd, eventuelt i form av en gradvis endring i årstapet over tid. Tapet skal beregnes etter den såkalte nettometoden. Det vil si at man må sammenlikne familiens netto disponible inntekt, etter betaling av skatt og faste utgifter, før dødsfallet og etter dødsfallet. Reduksjonen i disponibel inntekt utgjør det erstatningsmessige tapet. Begge de to sammenlikningsstørrelsene skal utdypes.

Inntektsituasjonen før dødsfallet: Ved fastsettelsen av inntekten før dødsfallet skal det først gjøres fradrag for inntektskatt, fagforeningskontingent og reiseutgifter i forbindelse med arbeid. Det er prinsipielt uten betydning om inntekten anses som lønnsinntekt eller næringsinntekt etter skatteloven. Også kapitalinntekt kan bidra til forsørgelsen, for eksempel der avdøde får avkastning på formue eller faste utleieinntekter. Kapitalinntekter kan også spille inn i vurderingen av etterlattes økonomiske situasjon etter dødsfallet, for eksempel fordi gjenværende arver formuen. Sparing til fremtidig forbruk anses derimot ikke som forsørgelse i rettslig forstand, se *Stavang* (Rt. 2011 s. 1238).

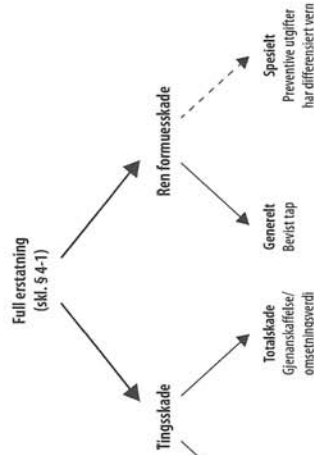
For å finne frem til de etterlattes inntektsituasjonen før dødsfallet må det også

KAPITTEL II

Tings- og formuesskader

11.1 Innledning

Hovedregelen er at skadelidte skal ha full erstatning, basert på en konkret og individuell utmåling. For tings- og formuesskader er dette forankret i skl. § 4-1, og ligger implisitt i formuleringen om at erstatningen «skal dekke den skadelidtes økonomiske tap». Ved den nærmere presiseringen av prinsippet om full erstatning må det skilles mellom tingskader og rene formuesskader. Disse skadetyperne kan igjen deles inn i ulike undergrupper. Hovedkategoriene presenteres i figur 21 under.

Figur 21. Oversikt over hovedsituasjoner og utmålingsprinsipper ved tings- og formuesskader

Prinsippet om full erstatning angir det generelle utgangspunktet for utmålingen. Prinsippet er konkretisert for ulike typesituasjoner. Ved tingskader må det skilles mellom deleskader og totalskader. Skillet må trekkes mellom de tilfellene hvor gjenstanden er totalskadet og hvor den kun er delvis skadet. Ved deleskader har skadelidte krav på å få dekket reparasjonskostnadene, mens det ved totalskader er gjenanskaffelsesverdien som skal legges til grunn. Hvis tingen er ugenskaffelig, skal derimot omsetningsverdien legges til grunn. Disse generelle hovedreglene må presiseres og nyanseres. Reglene for utmåling av tingskadeerstatning utdypes i punkt 11.2.

Begrepet «formuenskader» brukes ofte i ulike betydninger. I vid forstand omfatter det både rene formuenskader og tingskader. Formuenskadebegrepet benyttes da som et overbegrep. En slik begrepsbruk finnes i skl. § 4-1, om erstatning for «tingskade og annen formuenskade». Begrepet «formuenskade» kan også anvendes i en snevrere betydning, og da om de «rene formuenskadene». Det vil si formuenskader som utelukkende består av et økonomisk tap, uten at det er resultat av en tingskade. For å oppnå presisjon i språket skilles det i denne boken mellom tingskader og rene formuenskader. Ved rene formuenskader vil også betegnelsen «rene formuenskader» anvendes. Ved rene formuenskader kan ofte erstatningen fastsettes nokså eksakt så fremt det faktiske økonomiske tapet er kartlagt. Det kan for eksempel være at skadelidte påføres et tap som følge av et testament kjøntes ugyldig på grunn av at advokaten som satte det opp, gjorde en feil. Det pengemessige tapet skadelidte kan påvise, vil i utgangspunktet samsvare direkte med erstatningsbeløpet. Dette fremgår av høyre del i figur 21, hvor det angis at «bevist tap tilsvarer erstatningsbeløp». Dette utdypes i punkt 11.3.

I tillegg til å belyse de generelle utgangspunktene beskrives enkelte øvrige spørsmål. Adegangen til regress skisseres i punkt 11.4. Bevissspørsmål blir kort omtalt i punkt 11.5.

11.2 Tingskader

11.2.1 Delskade

I dette punktet beskrives først utgangspunktene ved utmåling av erstatning for delskader. Deretter gis enkelte presiseringer og nyanseringer. Disse er hovedsakelig utviklet gjennom rettspraksis, og det blir derfor trukket linjer til de mest sentrale dommene underveis.

Generelle utgangspunkter: Hovedregelen er at skadelidte kan kreve erstattet hva det koster å få reparert tingen. Dette gjelder enten skadelidte velger å reparere tingen eller ikke. Skadelidte står også fritt til å reparere tingen selv. Med andre ord har skadelidte ingen reparasjonsplikt. Skadelidte kan for eksempel se seg best tjent med å selge gjenstanden med de skadene den har fått, og heller bruke salgsinntekten og erstatningen til å kjøpe en ny ting av samme art. Fordelen med å legge «reparasjonskostnad»-prinsippet til grunn er at man får en retts teknisk enkel regel. Vurderingstemaet er knyttet til objektive kriterier, og er uavhengig av den enkelte skadelidtes subjektive preferanser om å utbedre tingen eller ikke.

Utmålingsprinsippene er utviklet gjennom rettspraksis, og presiserer lovteksten i skl. § 4-1. *Normann* (Rt. 1986 s. 463) er i denne sammenheng grunnleggende. En bil hadde blitt skadet i kollisjon med en annen bil. Bileieren reparerte selv skadene, og krevde erstatning tilsvarende hva det ville ha kostet å få bilen utbedret på verksted. Trafikkforsikreren motsatte seg dette, og hevdet at skadelidte kun hadde krav på dekning av faktiske utgifter. Når disse var null, ble det anført at

skadelidte heller ikke hadde krav på erstatning. Høyesterett kunne ikke følge denne argumentasjonen. Dommen er avsagt under dissens 3–2.

Synspunktet i Normandommen er fulgt opp i nyere avgjørelser på andre livs- og områder, som eksempelvis *Fangstgrop* (Rt. 2013 s. 116). Saksforholdet er beskrevet foran i punkt 10.3. Den ødelagte fangstgropen var et fredet kulturminne og kunne ikke repareres. Førstvoterende uttalte at «[d]et er ikke noe vilkår for å kreve erstatning for en kostnad at den faktisk er påløpt» (avsnitt 55). En reservasjon ble imidlertid oppstilt for krenkelser av ideelle interesser. Førstvoterende bemerket at da «må det ... være et vilkår at det er sannsynlig at utgiften vil bli pådratt» (avsnitt 55). Se også *Gullgjenstander* (Rt. 2015 s. 989, især avsnitt 34 f.).

Den erstatningsrettslige hovedregelen om full dekning ved tingskader samsvarer med utgangspunktet i forsikringsretten. Hvis ikke det er avtalt noe annet gjennom forsikringsvilkårene, er hovedregelen at «sikrede [har] krav på full erstatning for sitt økonomiske tap», jf. forsikringsavtaleloven (fal.) § 6-1. Bestemmelsen er inntratt i lovens del A, som omhandler ansvarsforsikringer. Også i forsikringsretten tas det utgangspunkt i en objektivisert utmålingsregel. Forutsatt at forsikringen skal utmåles etter prinsippet om reparasjons- eller gjemanskaffelseskostnad, kan sikrede i utgangspunktet «kreve erstatning for slik kostnad selv om reparasjon eller gjemanskaffelse ikke blir foretatt», jf. fal. § 6-1 andre ledd første punktum.

Presiseringer og unntak: Fra den beskrevne hovedregelen om «reparasjonskostnad»-prinsippet må det gjøres noen presiseringer og unntak.

Hvis reparasjonsutgiftene endrer seg i etterkant av skadetidspunktet, skal erstatningsoppjøret baseres på de reelle kostnadene. Med de reelle kostnadene menes hva det faktisk har kostet å utbedre tingen, eller hva det hypotetisk vil koste å få den utbedret senere. Det kan for eksempel være at materialer først kan kjøpes senere. Skadevolder har dermed risikoen for en eventuell prisstigning, så fremt utbedringen ikke forsikres på grunn av skadelidtes egne forhold. I *Lørenskog* (Rt. 1967 s. 1248) ble et hus bygd på en betongflate på grunn av dårlige grunnforhold. Betongen var støpt av en murmester. Huset slo senere sprekker og byggherren krevde erstatning av murmesteren og av kommunen for uaktsom rådgivning. Skadelidte fikk medhold, og murmesteren og kommunen ble solidaransvarlige. Høyesterett gikk ikke særskilt inn på utmålingen, men sluttet seg til lagmannsretten. Den hadde tatt hensyn til prisstigningen, slik at skadelidte fikk dekket de reelle utgiftene. Førstvoterende for flertallet i Høyesterett (dissens 3–2) uttalte i et obiter dictum: «Jeg tilføyer at kommunens og ... [murmesterens] anførsel om at det er en feil at lagmannsretten ved sin erstatningsutmåling har tatt hensyn til prisstigningen etter herredsrettens dom ikke kan føre fram» (s. 1253). At de reelle kostnadene skal legges til grunn, kan også slå ut i skadevolders favør. Det vil det gjøre ved en verdireduksjon, hvor utbedringskostnadene har blitt lavere enn de var på skadetidspunktet.

Dersom utbedringen øker tingens verdi, oppstår spørsmålet om dette skal medføre fradrag i erstatningen. Per i dag finnes det ingen dommer eller andre rettskilder som avklarer rettsspørsmålet. Det må trekkes vekslar på alminnelige prinsipper. Regelen om berikelsesfradrag (se punkt 10.3) tilsier at det gjøres fradrag for for-

deler skadelidte får ved at tingen øker i verdi som følge av skadevolders utbedring. Tingen kan for eksempel ha fått økt verdi i form av lengre levetid som konsekvens av at de utskiftede delene allerede var slitt. Det må trolig skilles mellom tilfeller der skadelidte opptrer som næringsdrivende og privatperson. En fradragregel må legges til grunn i de tilfellene hvor tingen inngår i skadelidtes ervervsvirksomhet. Hvis skadelidte bruker tingen som privatperson, kan dette utgangspunktet måtte fravikes. En verdiknning har normalt liten eller ingen betydning for skadelidtes bruks- og nytteverdi av tingen. Reelle hensyn taler da mot å gjøre fradrag. Et unntak bør likevel oppstilles når skadelidte måtte påregne å foreta utbedringene i nær fremtid. I slike tilfeller kan hensynene bak berikelsesregelen tilsa at det gjøres fradrag.

En tingskade kan medføre *følgeskader*. Slike sekundærskader kalles også «konsekvenster» og «følgetap». Ut fra prinsippet om full erstatning er slike tap i utgangspunktet erstatningsvernet, såfremt tapene er adekvate (se kapittel 10). Retspraksis gir eksempler på at både følgetap i form av inntektstap og merutgifter kan nyte erstatningsrettslig vern.

Erstatning av inntektstap illustreres av *AVS Doisy* (Rt. 1987 s. 1369). En fiskebåt fikk levert forurenset drivstoff, som medførte maskinsvikt. Det resulterte i driftstans og påfølgende fangsttap. Skadelidte fikk erstattet både utgiftene til reparasjon av skipet som, her utgjorde primærskaden, og inntektstapet, som var en sekundærskade. *Lier* (Rt. 1967 s. 697) gir et ytterligere eksempel på erstatning for driftstap. Sakforholder er beskrevet foran i punkt 4.4.1. Forurensningen av bekken gjorde at den ikke lenger kunne brukes som vannkilde for en eiendom der det ble drevet kyllingoppdrett og orretkvekkeri. Høyesteretts flertall på fire dommere anså følgetapet som påregnelig, og tilkjente erstatning. Skadelidte fikk imidlertid ikke medhold i kravet om erstatning for hele perioden hvor driften hadde vært stoppet. Tapbegrensingsplikten gjorde at han etter en viss tid selv måtte ha risikoen for ikke å ha gjennomført driften. Dommen gir enda et eksempel på at juridiske vurderinger, som innrettingsplikten, kan spille inn i erstatningsberegningen.

Erstatning for *merutgifter* illustreres av *Skjerping bro* (Rt. 1996 s. 1473). Trafikksikreren måtte dekke kostnadene ved å reparere broen, i tillegg til å erstatte merutgiftene ved en midlertidig broforbindelse i reparasjonstiden. Høyesterett la til grunn at skadevolder er «ansvarlig for skade på selve gjenstanden og for påregnelige følgeskader», og at «[s]kadelidte har krav på å få dekket det økonomiske tap skaden har medført, jf skadeserstatningsloven § 4-1» (s. 1476).

Retspraksis gir videre eksempler på at skadelidte kan kreve erstatning for rentetap, hvis skaden fører til at avkastningen på foretatte investeringer blir utsatt, se *Vassøy Canning* (Rt. 2002 s. 683). Skadelidte krevde erstatning som følge av et ugyldig bygge- og deleforbud etter plan- og bygningsloven 1985 § 33. Førstvotende bemerket innledningsvis at «[d]et Vassøy Canning etter dette kan kreve erstattet, er utgifter som selskapet har hatt på grunn av det ugyldige vedtaket, og som ikke kommer til nytte ved andre anvendelser av eiendommene» (s. 695). Deretter ble det presisert at «[d]e tapstposter det her dreier seg om, er typisk utgifter i anledning det ugyldige vedtak, investeringer som er foretatt, men som ikke kommer til nytte og rentetap for investeringer som kan komme til nytte, men først fra et senere tidspunkt» (s. 695).

Fra hovedregelen om at erstatning utmåles etter «reparasjonskostnadsprinsippet», finnes det to unntak. Begge har sammenheng med tapsbegrensingsplikten, og ble berørt foran i gjennomgangen av *Normann* (Rt. 1986 s. 463).

Det første unntaket omhandler tilfeller hvor kostnaden ved gjenanskaffelse er mindre enn de kombinerte reparasjonskostnadene og det gjenværende verditapet. Her må gjenanskaffelsesverdien legges til grunn.

Det andre unntaket er forbeholdt de spesielle tilfellene der skadelidte er best egnet til å reparere tingen, og hvor dette også er billigst. Vi kan tenke oss et eksempel hvor en lastebil skader en trikk eller et tog i forbindelse med et sammenstøt. Ut fra det skadde godets egenart er det da naturlig at henholdsvis Oslo Sporveier eller NSB selv foretar utbedringen. I slike tilfeller fravikes utgangspunktet om at utmålingen skal baseres på hva det koster å få andre til å utbedre tingen. Erstatningen fastsettes også her med utgangspunktet i et reparasjonskostnadsprinsipp, men målestokken er i slike tilfeller hva det vil koste skadelidte å foreta reparasjonen selv.

11.2.2 Totalskade

Dette punktet omhandler utmåling av erstatning for totalskadede ting. Det må skilles mellom to hovedgrupper av tilfeller, avhengig av om tingen kan gjenanskaffes eller ikke.

Hvis tingen kan gjenanskaffes, må erstatningen som hovedregel fastsettes ut fra hva det koster å anskaffe en ny gjenstand av samme art og kvalitet. Man sier gjerne at erstatningen utmåles etter tingens *gjenanskaffelsesverdi*. For erstatningsfastsettelsen er det dermed uten betydning om skadelidte i sin tid fikk gjenstanden som en gave eller kjøpte den billig. Det berende hensynet bak å legge gjenanskaffelsesverdien til grunn er å nå målsetningen om full erstatning, se punkt 10.2. Da må det tilkjennes en erstatning som gjør det mulig for skadelidte å kjøpe en gjenstand tilsvarende den han hadde før skaden. Se eksempelvis *Bolligbrann* (HR-2016-558-U) om et totalskadd bolighus etter brann (avsnitt 10). For skadelidte er det sentrale formålet med erstatning å kunne beholde tingen. Det er kun gjennom gjenanskaffelsesverdien at skadelidte kan sikre at han får en tilsvarende ting i ei. I tråd med prinsippet om full erstatning kan skadelidte i tillegg kreve erstattet utgifter forbundet med gjenanskaffelsen, slik som transportutgifter og monteringsutgifter.

Hvis tingen *ikke* kan gjenanskaffes, skal erstatningen utmåles ut fra tingens salgsverdi. Erstatningen utmåles da etter *omsetningsverdien*. I slike tilfeller finnes det ingen gjenanskaffelsesverdi som kan tjene som målestokk for erstatningsberegningen. Totalskadede antikviteter tilhører denne gruppen av tilfeller.

Ut under presentasjonen av erstatning for *deliskader* i det foregående punktet ble det gitt ulike presiseringer. Flere av disse gjelder tilsvarende ved totalskader.

Prinsippet om *berikelsesfradrag* kommer også her til anvendelse, se punkt 10.3. Har den totalskadede gjenstanden allerede redusert levetid på grunn av slitasje, vil skadelidte i utgangspunktet få en fordel ved å kunne anskaffe en ny gjenstand. En slik fordel kommer derfor som hovedregel til fradrag i erstatningen. Avhengig av saksforholder kan det i den konkrete fordelsvurderingen likevel være grunnlag for å skille mellom ting som brukes i ervervsvirksomhet og ting til privatbruk. På grunnlag

av skatteregler er berikelsesfradrag normalt mer nærliggende ved nyanskaffelser av ting som brukes i ervervsyemed enn for personlige eiendeler som klær, briller, innbo og liknende. Skal man gjøre fradrag ved erstatning av ting i den sistnevnte gruppen, taler reelle hensyn for at det stilles krav om at tingens bruksverdi har økt vesentlig.

Til illustrasjon nevnes *Musikkinstrument* (RG 1984 s. 170). En restauranttjener var uvøren på dansgulvet og rev ned to musikkinstrumenter som sto på orkesterpodiet. Gjesten ble erstatningsansvarlig, og lagmannsretten utmålte erstatningen ut fra gjennomsnittsprisen for instrumentene. Selv om de skadde instrumentene allerede var slitte, ble det ikke gjort noe berikelsesfradrag. En tilsvarende argumentasjon finnes i *Stabbur* (RG 1978 s. 463). En bil kjørte ufor veien og inn i et stabbur bygd i 1850. Stabburet ble så skadet at det måtte rives. Trafikkforsikretten var ansvarlig for skaden, og måtte betale erstatning tilsvarende hva det ville koste å føre opp et liknende stabbur med nye materialer og moderne byggemåte. Dette var vesentlig billigere enn å restaurere det gamle stabburet. Lagmannsretten gjorde ikke fradrag for fordeler forbundet med det nye stabburet. *Brilleglass* (FSN-6173) gir et eksempel fra nemndspraksis. Skadelidte ble påkjørt av en bil og fikk ødelagt brillene. Erstatningen ble utmålt ut fra prisen på nye briller. Forsikringskadenemnda viste til at erstatningen som utgangspunkt skal dekke skadelidtes fulle tap, og at skadelidte ved kjøp av en erstatningsgjenstand ikke nødvendigvis oppnår en fordel som må gå i berikelsesfradrag.

Reglene om erstatning for *følgeskader* gjelder tilsvarende ved totalskader. Det vises til fremstillingen i punkt 11.2.1.

11.3 Rene formuesskader

Ved rene formuesskader skal erstatningen utmåles slik at den svarer til formuesreduksjonen eller den tapte delen. I mange tilfeller kan derfor erstatningsberegningen foretas nokså nøyaktig og uten særskilte vansker. Når det økonomiske tapet først er bevist, har man i utgangspunktet kommet frem til erstatningsbeløpet. En annen sak er at det ved utmålingen av rene formuesskader gjelder visse begrensninger. Skadelidte har en tapsbegrensningsplikt. I tillegg avgrenses rekkevidden av erstatningsvernet av andre juridiske avgrensningsverktøy, slik som reglene om adekvans/vernet interesse, se punkt 1.6.2 og kapittel 9.

Erstatning for formuestap omfatter et bredt av spekter av tap, hvilket skal illustreres med noen eksempler fra rettspraksis.

I *Tippe* (Rt. 1955 s. 1132) hadde en kommisjonær begått en feil slik at en tippekupong kom for sent frem til tippeselskapet. Tipperen fikk dermed ikke delta i den aktuelle spilleuken hvor kupongen ville ha gitt en gevinst på nærmere 3400 kroner. Beløpet tilsvarte ca. 47 000 kroner i 2015-verdi. Høyesterett fant at kommisjonæren hadde satt seg ut over direktiver fra selskapet, og kom til at han var erstatningsansvarlig overfor tipperen. I utmålingsomgangen sluttet førstvoterende seg til lagmannsretten, og uttalte at «tapet av tippegevinsten betyr en hertil i kroner svarende økonomisk skade for [skadelidte]» (s. 1134).

I *Eiendomsmekler* (Rt. 1988 s. 7) hadde en eiendomsmekler unnlatt å opplyse selgeren om at eiendomsalget ville utløse gevinstbeskatning. Høyesterett anså dette som en uaktsom forsømmelse av omsorgsplikten overfor klienten. Mekleren måtte betale erstatning tilsvarende den merkatten klienten ble påført. Dommen viser at selve utmålingen ofte kan skje temmelig eksakt, fordi erstatningsbeløpet normalt samsvarer med det beviste økonomiske formuestapet:

«Det tap [skadelidte] i denne anledning har lidd, må være likt det beløp han har måttet betale i skatt. Hadde de skatterettslige spørsmål blitt klarlagt før en overdragsle hadde funnet sted, ville Sundberg kunne bli sittende med eiendommen etter dens fulle verdi. Senere kunne han ha forholdt seg slik at han unngikk gevinstbeskatning.» (s. 13)

Siste del av domssitatet viser anvendelsen av differansebetraktningen ved utmålingen av full erstatning. Retten sammenliknet skadelidtes økonomiske situasjon med skaden og uten skaden. Differansen utgjorde det erstatningsmessige tapet.

I *Testament* (Rt. 1989 s. 1318) ble en advokat ansett for å ha handlet grovt uaktsomt fordi han hadde oversett varslingsreglene i arveloven § 7. Bestemmelser angir at testators ektefelle må få kunnskap om et testament som griper inn i vedkommendes arverett etter § 6. Som følge av brudd på regelen var testamentet ugyldig. Testamentsarvingene hadde krav på erstatning for den tapte nettoarven, som her utgjorde det rene formuestapet. Testamentdommen viser at man ved rene formuesskader normalt ikke står overfor særskilte utfordringer med å beregne erstatningen, til forskjell fra mange av dommene om personskade.

I *KILLE* (Rt. 2005 s. 65) ble et nettselskap påført økte kostnader som følge av at en entreprenør hadde sprengt over en av selskapets strømførende kabler. Ved utmålingen av formuestapet kom differansebetraktningen tydelig frem. Førstvoterende uttalte at «det erstatningsrettslige utgangspunkt [er] at spørsmålet om det foreligger økonomisk tap skal vurderes ut fra en differansebetraktning» (avsnitt 45). Rettssetningen er videreført i senere dommer, slik som *Uforsikret nåingshus* (Rt. 2011 s. 1121).

I *Liljestrom* (Rt. 2006 s. 690) ble det tilkjent erstatning for en rekke formuestap som hotellutgifter ved innkvartering av privatpersoner, tapt omsetning for næringsdrivende og lønnsutgifter til ansatte i Skedsmo kommune som ikke kunne utføre sitt arbeid på grunn av eksplosjonsfaren.

11.4 Kort om regress

Dette punktet omhandler regress etter skl. §§ 4-2 og 4-3, og supplerer beskrivelsen av andre regresshemler som bal. § 12 om bilansvar (punkt 6.3.8), skl. § 3-7 om personskadeerstatning (punkt 12.10.2) og regressbestemmelsen i skl. § 5-3 nr. 2 (punkt 15.3).

Ved tings- og formuesskade som er blitt dekket av forsikring, er forsikringselskapets regressadgang mot skadevolderen avgrenset i samme grad som skadelidtes

NOEN EKSTRA SIDER ↘

skal ses bort fra (som for barn under ti år, jf. skl. § 5-1 nr. 1 andre punktum) eller kun tillegges betydning så langt det er «rimelig» (skl. § 5-1 nr. 1 første punktum). For en nærmere beskrivelse av disse og andre rettferdighetsbetraktninger, se blant annet «Erstatningsbetingende medvirkning» (Hagland 2012 s. 118 f.) og «Juridisk overtalelseskunst» (Graver 2008 s. 127).

Videre bygger erstatningsretten på *pulveriseringshensyn*. Tanken er at det mindre-tallet som påføres et tap, bør få erstatning finansiert ved premiene fra de mange. Forsikringsinstituttet har her en sentral funksjon, som pulveriserer tap ved å spre det på alle som har tegnet forsikring. Avgjørende er normalt ikke om det rent faktisk er tegnet en forsikring, men selve muligheten for å fordele/pulverisere ansvaret på denne måten. Hensynet er fremført i en rekke høyesterettsdommer. Flere eksempler kan hentes fra utviklingen av det ulovfestede objektive ansvaret. Det gir uttrykk for en mer generell argumentasjonsmåte når førstvoterende i *P-pille II* (Rt. 1992 s. 64) uttalte at «tapet for de få brukere som rammes katastrofalt, bør dekkes av produsenten som kan kalkulere dette som en omkostning» (s. 79). Tilsvarende ble det i *Lund* (Rt. 2003 s. 1546) påpekt at en «forsikrings- eller pulveriseringsstanke har i mange tilfeller vært med på å begrunne et objektive ansvar» (avsnitt 66). Disse og andre eksempler blir forklart nærmere i de enkelte kapitlene.

I enkelte tilfeller kan retten til økonomisk kompensasjon begrunnes i et *vederlags-synspunkt*, uten hensyn til om krenkede har blitt påført et økonomisk tap. Særlig gjelder dette ved uhjemlet utnyttelse av andres eiendom eller arbeidsresultat. Kompensasjon basert på vederlagssynspunkter er mest utbredt i immaterialretten, hvor en rekke lover åpner for å tilkjenne et rimelig vederlag for ulovlig bruk. Vederlags-synspunkter er lagt til grunn også utenfor de lovfestede områdene, se til illustrasjon *Finch* (Rt. 2009 s. 1568). Retsbruddet besto i uhjemlet bruk av et personfotografi benyttet i reklameøyemed. Førstvoterende for flertallet på fire dommere viste til «alminnelige rettsgrunnsetninger» og tilkjente vederlag (avsnitt 50). Videre presiserer jeg at erstatning og vederlag kan sammenfalle, og utmålingen av vederlaget kan da betraktes som en metode for å verdsette det økonomiske tapet. Hagstrøm og Stenvik gir følgende illustrasjon: «Hvis en arkitekts byggetegninger er brukt uten tillatelse, kan man se det slik at han har gått glipp av det honoraret han ville krevd og fått om skadevolderen hadde innhentet tillatelse til bruken» (Hagstrøm og Stenvik 2015 s. 491).

Gjennomgangen av de ulike hensynene etterlater et komplekst bilde. I tillegg til at erstatningsreglene bygger på sammensatte hensyn, kan de forskjellige hensynene stå i forbindelse til hverandre. Som vist, kan prevensjonshensynet ha som forutsetning at skadevolder blir pålagt å gjenopprette skaden, og gjenopprettelshensynet kan på sin side betraktes som en (bi)virking av det preventive elementet som ligger i at skadevolder må gjøre opp for seg (i samme retning Nygaard 2007a s. 19). I mange tilfeller virker flere hensyn sammen, og hvilke som kommer i forgrunnen, avhenger av typesituasjonens egenart. Derfor må vekten av hensynene avgjøres konkret.

Skal jeg likevel forsøke å antyde noen mer generelle utviklingstrekk når det gjelder vektleggingen av de grunnleggende hensynene, synes «pendelen» å ha svingt ytterligere i retning av å vektlegge gjenopprettelshensynet. Inntrykket er basert på

Tabell 3. Rettslitteraturens ulike tilnæringer til det ulovfestede objektive ansvaret

Ansvarsmodell	Vilkårsmodell	Momentmodell	Kombinasjonsmodell
Teoretiker			
Platou		X	
Stang		X	
Øyvegaard		X	
Andersen		X	
Nygaard	X		
Lørdup		X	
Hagstrøm	(X)		
Kjønstad		X	
Hagstrøm/Stenvik			X
Denne boken			X

Vannrett viser tabellen de ulike måtene å utforme ansvarsmodellen på. Det skilles mellom de tre hovedtypene: vilkårsmodell, momentmodell og kombinasjonsmodell. Loddrett angis de forskjellige teoretikerne. Kryssene viser hvilken modell de enkelte har lagt til grunn. Siden Hagstrøm reserverer seg mot at risikoen må være «typisk», er det satt en parentes om krysset.

Selv om det tale om ulike måter å utforme ansvaret på, er det ikke sikkert at forskjellene er så store som man først kan få inntrykk av. Det har sammenheng med at oppstillingen av unntak gjør at vilkårsmodellen i noen tilfeller «mykes opp», mens momentmodellen vektet enkelte av momentene så tungt at det nærmer seg et vilkår. I tillegg erkjenner tilhengerne av vilkårsmodellen at det er visse overlapp mellom kriteriene (se bl.a. Nygaard 2007a s. 261 og 266).

Ved siden av de ulike synene på den generelle utformingen av ansvarsmodellen kan det være forskjellige oppfatninger av om modellen pålegger ansvar i det konkrete tilfellet. Det reflekteres også i domsmaterialet gjennom mange dissenser.

5.3.2 Nærmere om kombinasjonsmodellens grunnlag og struktur

Kombinasjonsmodellen går som nevnt ut på at det oppstilles visse vilkår, som suppleres med en etterfølgende helhetsvurdering av om det bør pålegges ulovfestet objektive ansvar. Man står overfor en vurdering i to trinn.

Det første trinnet er å vurdere *inngangsvilkårene*. Dette kan forklares som at

GJER-KRITERIET

Figur 11. «Gjer»-kriteriets kjernemåte, yttergrense og randzone

I de fleste sakene er det ingen tvil om skaden omfattes av bilansvaret. Det kan være at skaden overhodet ikke har noe med kjøretøys farlige egenskaper som sådan å gjøre, slik at man er i yttergrensen av «gjer»-kriteriet. Skaden kan for eksempel skyldes kun skadelidtes eget hendelige uheld ved bruk av en los festeanordning som ikke har noe med bilen å gjøre, som i *Blekkisprut* (RG 1984 s. 851), eller rene naturbegivenheter som i *Steinblokk* (Rt. 1968 s. 878). *Lastelen* (Rt. 1986 s. 1293) bekrefter at lastings- og lossingsskader i utgangspunktet er unntatt, men det åpnes for unntak i spesielle tilfeller (må da plasseres på høyre side av skillelinjen). I den andre enden har man kjernemåtet for «gjer»-kriteriet, som omfatter blant annet kollisjoner som i *Ask* (Rt. 2010 s. 1547), eller utforkjøring og andre singelulykker som i *Nilsen* (Rt. 2001 s. 320). Også *Acryball* (Rt. 1980 s. 1061) er temmelig klart innenfor «gjer»-kriteriet, og dette ville nok blitt vurdert som enda mer opplagt i dag ut fra Høyesteretts presiseringer av «gjer»-kriteriet i nyere høyesterettsavgjørelser.

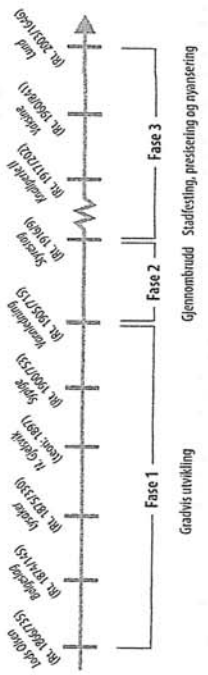
I figuren har jeg plassert inn tre andre dommer, ut fra et skjønn av hvor nær grensen for «gjer»-kriteriet de befinner seg. I *Politiflukt* (Rt. 2003 s. 537) sto den skadevoldende bilen stille eller tilnærmet stille i skadeøyeblikket, men Høyesterett presiserte at skadehendelsen må ses i et noe videre tidsperspektiv. Dommen klargjorde også at det må trekkes en grense, som ved skader uten sammenheng med trafikkale forhold (avsnitt 42). Hendelsen kan da komme på andre siden av skillelinjen, slik at man er utenfor bilansvarsloven. *Tankbil* (Rt. 2012 s. 233) har etter mitt syn preg av å være et grensetilfelle, idet avvisningsskaden skyldtes en realisering av egenskaper som ikke ligger i kjernen av de hensynene som berer bilansvaret. Fallskader kan pådras i mange sammenhenger som ikke har noe med motorvogners farlige egenskaper som kjøretøy å gjøre, men her var det tankbilens særskilte høyde og utforming som gjorde at årsakskravet likevel var oppfylt. I *Bagasjeluke* (Rt. 2015 s. 1017) hadde bilen en svært passiv rolle, og bilens farlige egenskaper som sådan trer enda mer i bakgrunnen enn i *Politiflukt* og *Tankbil* dommen. Av interesse for den systematiske plasseringen av dommen er det at lagmannsretten karakteriserte den som «et grensetilfelle», mens Finansklagenemnda hadde uttalt at den «ligger i ytterkanten av det som det er naturlig å si at en motorvogn «gjer» (avsnitt 37). Forstvoterende viste til disse uttalelsene, for så å tilføye: «Jeg er enig i dette» (avsnitt 38). I en deloppsummering av linjer i rettspraksis som gjøres her, har det også interesse at forstvoterende i *Bagasjelukedommen* avsluttet med følgende:

ULOVFESTET OBJEKTIVT ANSVAR

relevans for klarleggingen av vilkårene for å etablere et ulovfestet objektivt ansvar. De ulovfestede objektive ansvarene beskrives i neste kapittel.

5.2.3 Hovedfasene i rettsutviklingen

Hovedfasene i rettsutviklingen oppsummeres ved hjelp av figur 9. Den viser en tidslinje over høyesterettspraksis og juridisk litteratur som har bidratt til å skape og utvikle det ulovfestede objektive ansvaret.

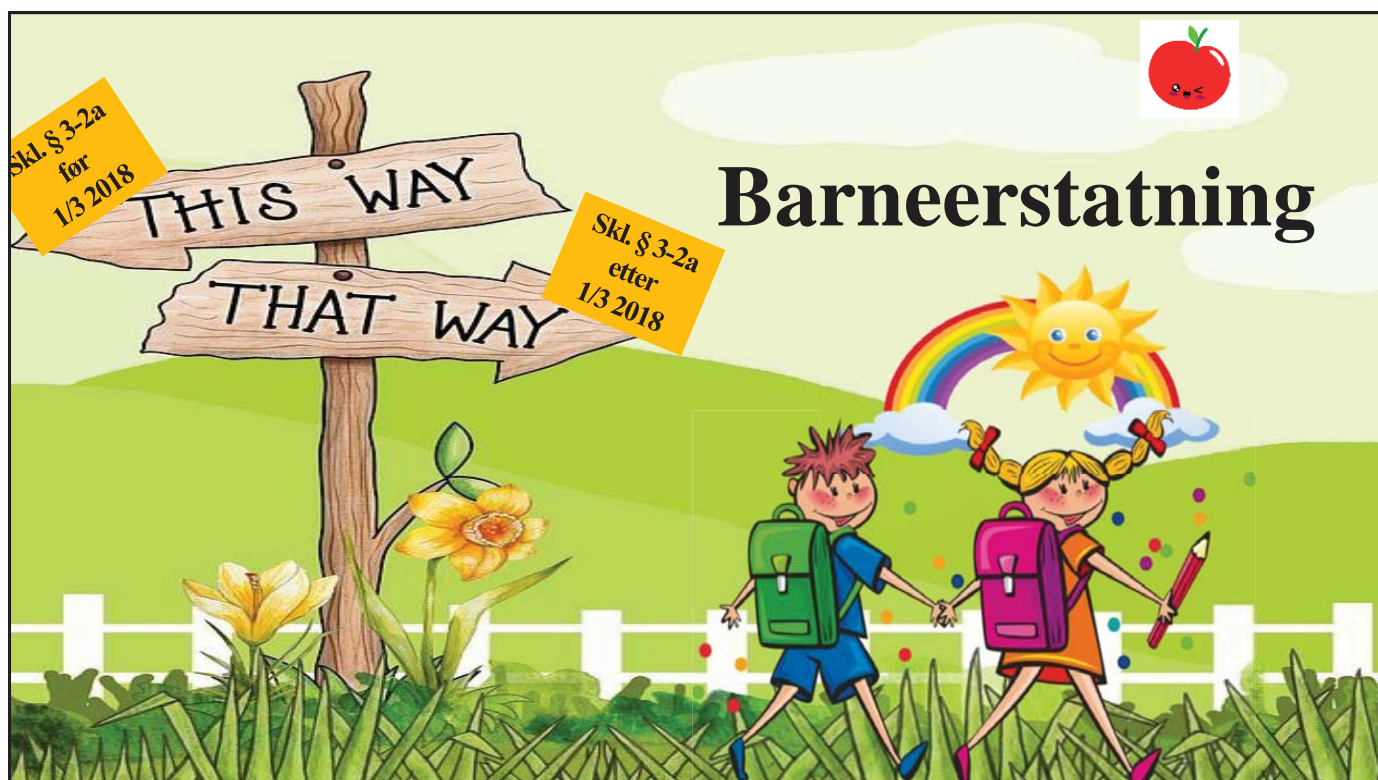

Figur 9. Hovedtrekk i utviklingen av det ulovfestede objektive ansvaret

Av plassensyn har det vært nødvendig å velge ut noen dommer. De som ikke er nevnt i figuren, blir omtalt nedenfor. Sterkt sammenlattet kan rettsutviklingen deles inn i tre faser:

Den første fasen er fortløpsperioden 1865–1905, som serpreges av en gradvis rettsutvikling på avgrensede livsområder, med forankring i en culpatorisk og strekkes. *Leds Olesen* (Rt. 1866 s. 735) er den første dommen som utfordrer eksisterende ansvarregimer og legger til grunn en ny ansvarsmåte hvor selv lovlig virksomhet kan utløse erstatningsplikt om den påfører ekstraordinære og uforholdsmessige ulemper. Synspunktet videreføres i *Lysaker* (Rt. 1875 s. 330), hvor det også er klare innslag av culpa-funksjoner som ledd i å underbygge og utprøve den nye ansvarsmåten. Felles for disse dommene er at de omhandler naborettslige forhold, og det var derfor ikke avklart hvilken rekkevidde ansvarsmåten hadde. Domsgrunnene signaliserte imidlertid hvilke reelle risikobetraktninger som må ha vært avgjørende for utfallet, og det ble gitt viktige føringer for den videre rettsutviklingen. I rettslitteraturen tas den nye ansvarsmåten godt imot, noe som er særlig tydelig i *Gjelsviks arbeid* fra 1897. Utviklingen skulle sette spor etter seg også i senere høyesterettspraksis, slik som i *Syptige* (Rt. 1900 s. 753), der Høyesterett i enda klarere ordlag baserer ansvaret på objektive elementer. Dommen ga imidlertid ingen endelig avklaring, idet domspremissene inneholdt mange og temmelig ulike elementer.

Den andre fasen rommer det endelige gjennombruddet for det ulovfestede objektive ansvar. Dette starter med *Vannledning* (Rt. 1905 s. 715), hvor i Høyesterett

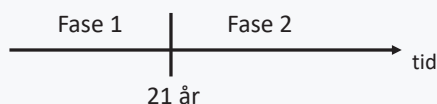
To modeller for utarbeidstap (lønnsinntektstap)

§ 3-2a (2) og (3)

§ 3-2a (6)

Tofase-modellen
hovedregel

Valgfrihetsmodellen
Særregel for små og moderate skader

Skadelidte er
< 19 år

Fase 1

Fase 2

Tid

Hovedregel

Overgangserstatning

Fremtidserstatning

Tapspost

Utearbeidstap t.o.m. det året
skadelidte fyller 21 år

Vilkår

- Varig tap i erverd
- Minst 10 % VMI

- Varig tap i erverd
- Ingen nedre grense for VMI

Utmåling

Antall G etter forskrift gitt av Kongen

50,8 G når skadelidte fyller 21 år
51,8 G et senere år

Hjemmel

SkI. § 3-2a, (2)
Forskriften § 1

SkI. § 3-2a, (3), 1-3 pkt.
4. pkt. og forskriften § 3

Tilpassede regler

Tidsbegrenset inntektstap

Fremskutt oppgjør

- Åpenbartunntaket, 5. pkt.

- Release-adgangen, 6. pkt.

7.pkt.,
Jf. forskriften
§ 2

Gjensidige avtaler

Nettside på juridisk fakultet (lysbilder mv.)

www.jus.uio.no/ior/personer/vit/perkje/index.html

Fra 15. april 2016: Netressurs for Erstatningsrett (lydbøker, flervalgsoppgaver mv.)

www.nettressurser.no/erstatningsrett